

які мають розв'язувати обидві освітні системи розрізняються вже по своїй суті. Ці системи потребують досвідчених керівників, розробки підходів до розуміння природи та завдань освіти, її ролі у соціальному, економічному і політичному житті. Аналіз цих процесів накреслить необхідність у кількості важливих (а часом, навіть, важких) політичних розв'язань цих проблем, в сенсі того, що ці рішення щодо політики освіти є тим, до чого суспільство прагне або чим воно буде, рівень його можливостей у досягненні цього бачення і рівень зусиль, що воно докладе для досягнення своєї мети. Проте постає проблема - досягти згоди у таких рішеннях дуже важко в сучасних ліберальних (або тих, що лібералізуються) суспільствах, які мають широке коло інтересів, політичних і економічних орієнтацій, релігійних об'єднань і концепцій людських цінностей. Проте можна сподіватись, що у разі досягнення раціонального публічного консенсусу у цих базових питаннях, решта проблем стануть менш болючими і складними для розв'язання.

Зробити внесок у розглядання цих проблем можна за допомогою вивчення різних аспектів освітньої політики. Центральним питанням будуть проблеми, пов'язані саме з такими рішеннями в сучасному ліберальному плюралістичному суспільстві і важливість захисту ліберальної, демократичної освіти і демократичних політичних видів прийняття рішень від тиску превалюючої економічної системи, яка прагне впливати або контролювати ці процеси. Аналіз деяких схожих проблем у США, які були вже розв'язані, буде щонайменше корисним для кореспондентських дискусій в Україні.

ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ВИСНОВКИ ІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

В. Ніколаєв,
Л. Шматок

*Київ, Український інститут підвищення
кваліфікації керівних кадрів освіти
Міністерства освіти України*

1. Ринкові процеси, кризові явища в національній економіці змушують освіту терміново шукати способи виживання. Вимага-

ють принципового перегляду основи державної політики щодо фінансування освіти.

Нова державна політика фінансування освіти має, по-перше, *раціоналізувати витрати на освіту*. Економічна задача в цьому випадку розглядається як визначення *раціонального* об'єму та варіанту розподілу ресурсів для досягнення поставленої мети освіти.

Мету та ресурси треба збалансувати. В першу чергу, потрібно визначитися з бюджетними джерелами фінансування: що і куди має йти з державного, що - з місцевих, галузевих бюджетів, тощо. Відповідно мають пройти зміни у функціях органів управління. По-друге, необхідно переглянути об'єкти та механізм фінансування: фінансуватимуться навчальні заклади (та за якими нормативами) чи підготовка необхідної кількості фахівців визначеної якості, або буде введена система кредитування тих, хто навчається.

Однак основна задача сучасної економічної політики держави щодо освіти полягає *не у раціоналізації витрат, а у підході до її фінансування як до інвестиційного процесу* у майбутнє, у застосуванні відповідних методів та інструментарію. Державне керівництво має усвідомити, що **освіта являє собою високопродуктивну галузь нематеріального виробництва, яка створює людський капітал - частину сукупного капіталу суспільства**. Людський капітал є першопричиною та невичерпним джерелом суспільно-економічного прогресу. Отже, **не залишковий принцип, а абсолютна пріоритетність є головним принципом фінансування освіти**. *Освітня та взагалі економічна політика розвинутих країн базується саме на ідеях інвестицій у людський капітал. Результати численних досліджень у різних країнах світу та у різні часи вказують на більш високу норму прибутку в освіті у порівнянні з іншими галузями.*

2. Час вимагає нових методів та процедур фінансування як інвестиційного процесу. Нові процедури ефективного планування та менеджменту інвестицій в освіту мають здійснюватися у відповідності до методології *управління проектами*.

Звідси, необхідною інформацією для отримання бюджетного фінансування або кредиту є: час та повна вартість (підготовки учня або студента за видами навчання та спеціальностями) та ефективність або віддача в часі від такого фахівця. Вартість підго-

товки має включати всі види раціональних капітальних та поточних витрат, а також "альтернативні" витрати (неробота під час навчання). Фінансуватиметься не навчальний заклад, а проект підготовки *необхідної* державі кількості тих чи інших спеціалістів. Такий підхід має застосовуватись і у регіональному, галузевому та прямому замовленнях.

3. Джерела та механізми фінансування в освіті пов'язані з приватизацією. Однак у приватизації в освіті потрібно розрізнити дві речі: а) *різні форми власності на об'єкти освіти*, б) *різні джерела фінансування об'єктів освіти*.

Ми з'ясували, що якщо джерела фінансування мають бути пов'язані з інтересами у здобутті освіти, то механізм вкладення коштів має забезпечити їх ефективне проходження.

Відомі три основних способи вирішення цих питань. По-перше, впровадження системи *торгів за студентів* на зразок аукціона (досвід Великобританії), або фінансування в залежності від фактичної кількості студентів. По-друге, запровадження *освітніх ваучерів* (досвід фінансування шкіл у США та професійної підготовки у Великобританії), коли батьки або учні мають змогу обрати навчальний заклад і відповідно вкласти свій ваучер. По-третє, організація фінансової підтримки студентів шляхом *грантів, позичок, або кредитів* (досвід багатьох країн), системи *освітнього податку (graduate tax)*, як у Австралії.

Пошук раціональних форм власності на об'єкти освіти має забезпечити найбільш повне задоволення попиту на послуги освіти та ефективне управління ресурсами (в тому числі, фінансами). В таблиці показані можливі варіанти фінансування закладів освіти різних форм власності.

Форми власності	Джерела фінансування				
	Приватні	Колективні	Комунальні	Державні	Зовнішні
	1	2	3	4	5
1. Приватна					
2. Колективна					
3. Комунальна					
4. Державна					
5. Зовнішня					

Як і в інших галузях, метою приватизації в освіті є підвищення ефективності її діяльності. Це досягається в основному за рахунок наближення власника до управління (внутрішній фактор) та завдяки появі конкуренції (зовнішній фактор).

Існують такі форми приватизації.

- 1. Лібералізація.** Ця форма передбачає надання більших прав державним закладам освіти (можливість запровадження платного навчання та інших послуг) з метою запровадження конкуренції на рівних умовах з недержавними закладами. Мабуть, це найперше, що нам потрібно зробити, щоб ліквідувати ненормальний паразитизм приватних навчальних установ на матеріальній, методичній та кадровій базах державної освіти.
- 2. Передача власності.** Ця форма розрахована додатково на використання внутрішнього фактору ефективності, в першу чергу щодо матеріальної бази.
- 3. Підтримка приватного сектору.** Дії, що передбачені цією формою, мають на меті надати рівні чи близькі можливості державним та приватним закладам в тих випадках, коли державний сектор має необґрунтовані переваги.
- 4.** В умовах, що склалися, навчальний заклад, щоб вижити та розвиватися, має перетворитися у своєрідне багатопрофільне підприємство. До речі, аналогічні явища характерні для більшості країн, незалежно від економічного достатку.

5. Використати можливості багатопрофільного підприємства можна лише за умов активних дій керівництва вищих навчальних закладів, в першу чергу ректорів як професійних управлінців. Міністерство, а також трудові колективи мають вимагати від адміністрації навчальних закладів ефективного управління ресурсами, контролювати фінансово-господарську діяльність, не допускати безгосподарності, а також зловживань.